COMMISSIE VOOR BOEKHOUDKUNDIGE NORMEN

CBN-advies 2012/3 – De boekhoudkundige verwerking van aandelenoptieplannen

Advies van 11 januari 2012

I. Inleiding

1. Door de Wet van 26 maart 1999 betreffende het Belgisch actieplan voor de werkgelegenheid 1998 en houdende diverse bepalingen[1] (hierna: de Optiewet) zijn aandelenopties als vergoeding voor arbeidsprestaties volop in de belangstelling gekomen.

De uitgifte van aandelenopties biedt de ondernemingen een instrument om bekwame en dynamische medewerkers aan te trekken en om hun personeel te motiveren[2]. Zij maakt het bovendien mogelijk de medewerkers meer bij het succes van de onderneming te betrekken[3].

Voor de uitwerking van een dergelijk aandelenoptieplan zal de onderneming gebruik maken van opties of warranten. In dit advies zal de Commissie enkel de boekhoudkundige verwerkingswijze analyseren voor de toekenning van opties, die een levering van bestaande aandelen tot gevolg hebben, en die binnen de bepalingen van de Optiewet vallen.

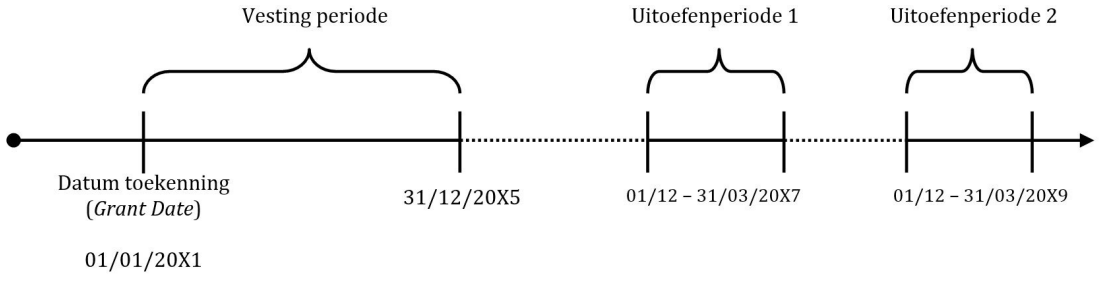
2. Een **aandelenoptie** is een verkoopbelofte waarbij de uitgever er zich toe verbindt aandelen te verkopen tegen een op het ogenblik van de uitgifte van de optie bepaalde prijs. Een onderscheid wordt gemaakt tussen een call-optie en een put-optie.

Een call-optie geeft de houder het recht om gedurende een periode of op een welbepaald ogenblik een bepaalde hoeveelheid aandelen tegen een vooraf vastgestelde prijs (de uitoefenprijs) te kopen. De verkoper verbindt er zich toe de overeengekomen hoeveelheid aandelen tegen de uitoefenprijs te leveren als de houder zijn recht wenst uit te oefenen.

Een put-optie geeft aan de houder het recht om over te gaan tot de verkoop van een bepaalde hoeveelheid aandelen tegen een overeengekomen prijs en verplicht de koper die te kopen.

In het kader van de werkgever-werknemer relatie zal er in hoofde van de werknemer een call-optie bestaan. De verkoopbelofte van de werkgever zal de werknemer ertoe aanzetten om aandeelhouder in de vennootschap-werkgever te worden.

3. Het verkrijgen van een optie wordt vaak gekoppeld aan zogenaamde prestatiegerelateerde opschortende voorwaarden[4], bijvoorbeeld een minimale periode van tewerkstelling. De periode waarbinnen deze voorwaarden moeten vervuld worden, wordt binnen de internationale financiële rapporteringspraktijk de "vesting periode" genoemd. Vanaf het ogenblik dat de opties gevested zijn, zijn deze verworven en kunnen deze uitgeoefend worden binnen de uitoefenperiode. Het is mogelijk dat de uitoefenperiode niet onmiddellijk aansluit op de "vesting periode" maar een tijdspanne wordt voorzien waarbinnen de opties niet kunnen uitgeoefend worden ook al werden deze na de "vesting periode" reeds definitief verworven. Tevens kunnen verschillende uitoefenperioden voorzien worden. Deze verschillende perioden worden in het volgende schema geïllustreerd:

II. De uitgifte van aandelenopties

4. De Optiewet stelt ondermeer dat de begunstigden alle personen zijn die direct of indirect bij de werking van een onderneming betrokken zijn en opties kunnen ontvangen wegens of naar aanleiding van de beroepswerkzaamheid[5]. Dit betekent dat zowel werknemers, bedrijfsleiders als zelfstandigen onder het toepassingsgebied vallen[6].

5. Daarnaast definieert de Optiewet een aandelenoptie als het recht om, gedurende een welbepaalde termijn, een bepaald aantal

aandelen aan te kopen of, naar aanleiding van de verhoging van het kapitaal van een vennootschap op een bepaald aantal aandelen in te schrijven, tegen een vastgestelde of een nog vast te stellen prijs[7].

Uit deze omschrijving kunnen we derhalve afleiden dat enkel de opties met een levering van aandelen effectief in aanmerking komen (de zogenaamde "in eigenvermogensinstrumenten afgewikkelde, op aandelen gebaseerde betalingstransacties" of "equity settled"). Opties die niet gepaard gaan met een levering van aandelen en bijgevolg kwalificeren voor een zogenaamde "in geldmiddelen afgewikkelde, op aandelen gebaseerde betalingstransacties" of "cash settlement" vallen dus niet binnen het toepassingsgebied van de Optiewet.

6. Aandelenopties, toegekend in het kader van de Optiewet worden doorgaans ten kosteloze titel toegekend aan de begunstigden.

De voornaamste karakteristieken van deze toegekende aandelenopties zijn vanuit een economisch standpunt de volgende:

a. De erkenning als kost[8]

7. De Commissie is van oordeel dat ondernemingen, dewelke gebruik maken van aandelenopties, inherent worden blootgesteld aan het toekomstige prijsverschil dat ontstaat tussen de uitoefenprijs van de optie en de beurskoers (voor genoteerde aandelen op een gereglementeerde of een niet-gereglementeerde markt) of reële waarde (voor niet-genoteerde aandelen) van het onderliggend aandeel op het ogenblik van de uitoefening van de optie. Daarnaast meent de Commissie te kunnen stellen dat dit toekomstig prijsverschil reeds in het jaar van de toekenning van de opties zal aanleiding geven tot een boekhoudkundige registratie.

De kost, zijnde het toekomstig prijsverschil bij uitoefening, zal worden geregistreerd op de rekening 637 Voorzieningen voor andere risico's en kosten. Artikel 50 KB W. Venn. e.v. bepaalt immers dat een voorziening[9] voor risico's en kosten dient te worden erkend voor het dekken van kosten die op de balansdatum waarschijnlijk of zeker zijn, doch waarvan het bedrag niet vaststaat. De inschatting van deze toekomstige kost is een bevoegdheid die toekomt aan het bestuursorgaan van de vennootschap.

8. Daarnaast bevestigt de Commissie in haar advies 173/1 Overschakeling op de euro: boek-houdrechtelijke aspecten[10] dat alle opbrengsten en kosten van het boekjaar of van de voorgaande boekjaren (ingeval niet in voorgaande boekjaren in resultaat genomen), worden uitgedrukt in de resultatenrekening van het boekjaar (respectievelijk onder de opbrengsten en de kosten); anderzijds mogen opbrengsten en kosten van latere boekjaren niet aan het lopende boekjaar worden toegerekend; zij moeten worden verbonden aan het boekjaar waarop zij betrekking hebben.

9. In tegenstelling tot de erkenning als kost bestaan er tevens indekkingsstrategieën dewelke conform de principes van advies 2010/12 De toepassing van de algemene boekhoudprincipes op afgeleide financiële instrumenten[11] dienen te worden verwerkt (bv. de aankoop van identieke call-opties die een effectieve dekking beogen).

Daarenboven zou een vennootschap ook kunnen opteren zich in te dekken door eigen aandelen voorafgaandelijk in te kopen dewelke dan op het ogenblik van het lichten van de optie kunnen aangeboden worden aan de optiehouder.

De Commissie wenst erop te wijzen dat indien een onderneming een dergelijk financieel instrument heeft aangekocht of een dergelijke inkoop voltrokken heeft, er geen voorziening mag worden aangelegd voor het gedeelte van de optiekosten dat effectief gedekt is[12].

10. De Commissie werkt in hetgeen volgt een financieel economische benadering uit, op basis van de verwachte koers of verwachte reële waarde op het eerste moment van mogelijke uitoefening (paragraaf b); en daarnaast een benadering, op basis van de werkelijke beurskoers of reële waarde per balansdatum (paragraaf c).

b. Financieel-economische benadering op basis van de verwachte koers of verwachte reële waarde op het eerste moment van mogelijke uitoefening

11. In hetgeen volgt gaat de Commissie ervan uit dat de onderneming-toekenner consistent gebruik maakt van een algemeen aanvaarde methodologie dewelke courant wordt toegepast voor de bepaling van de verwachte koers of verwachte reële waarde van het onderliggend aandeel, rekening houdend met de aard van de activiteiten van de toekennende onderneming.

12. De Commissie is van oordeel, het voorzichtigheidsbeginsel indachtig, dat een beursgenoteerde onderneming (genoteerd op een gereglementeerde of een niet-gereglementeerde markt) op de datum van toekenning van de opties een inschatting dient te maken van het verschil tussen de verwachte beurskoers van de onderliggende aandelen op het eerste moment van mogelijke uitoefening en de vastgestelde uitoefenprijs van de opties. Dit betekent dat, indien op datum van toekenning, of later op elke balansdatum, de uitoefenprijs van de opties zich beneden de verwachte beurskoers van het onderliggende aandeel op het eerste moment van mogelijke uitoefening bevindt (m.a.w. voor zover zij "in the money" zijn), er een voorziening voor het prijsverschil dient te worden opgebouwd, gespreid over de periode tussen het moment van toekenning van de opties en het eerste moment van mogelijke uitoefening.

13. De proratering wordt toegepast om de evolutie van de verwachte koers bij uitoefening aan elk jaar tussen het moment van toekenning en het eerste moment van mogelijke uitoefening, toe te wijzen.

14. Deze voorziening vertegenwoordigt m.a.w. de bij uitoefening te realiseren minderwaarde bij verkoop van de aandelen, zijnde het verschil tussen de uitoefenprijs van de opties en de marktprijs van de onderliggende aandelen, dewelke de werkgever al dan niet reeds fysiek in haar bezit heeft.

15. Indien de verwachte beurskoers van het onderliggend aandeel op het eerste moment van mogelijke uitoefening, bij de toekenning of daaropvolgend, lager is dan de uitoefenprijs van de optie, dan zal de uitoefening van laatstgenoemde normaliter niet plaatsvinden. Derhalve

is de aanleg van een voorziening niet mogelijk (m.a.w. de opties zijn dan "out of the money").

16. Voor wat betreft de niet-beursgenoteerde ondernemingen, zal de waarde worden vastgesteld in functie van de verwachte reële waarde[13] van het onderliggend aandeel bij verwachte uitoefening op het ogenblik van de toekenning van de opties. Dit betekent dat, indien de opties "in the money" zijn, een voorziening wordt opgebouwd, gespreid over de periode tussen het moment van toekenning van de opties en het eerste moment van mogelijke uitoefening, voor het verschil tussen de uitoefenprijs van de opties en de verwachte reële waarde van de onderliggende aandelen bij het eerste moment van mogelijke uitoefening. Ook bij deze ondernemingen, is de aanleg van een voorziening om dezelfde reden uitgesloten indien de verwachte reële waarde van het aandeel op het eerste moment van mogelijke uitoefening, bij de toekenning van de optie of daaropvolgend, lager is dan de uitoefenprijs van de optie.

17. Op iedere balansdatum zal de toekennende onderneming de aangelegde voorziening toetsen aan de op dat ogenblik verwachte beurskoers van het onderliggend aandeel op het eerste moment van mogelijke uitoefening (voor genoteerde ondernemingen) of verwachte reële waarde van het onderliggend aandeel (voor niet-genoteerde ondernemingen) op het eerste moment van mogelijke uitoefening in relatie tot de uitoefenprijs van de optie, gecorrigeerd voor de wijziging in de populatie van de genieters (bijvoorbeeld naar aanleiding van vertrek van een aantal personeelsleden wiens rechten dan ophouden te bestaan).

De toepassing van de benadering op basis van de verwachte koers of verwachte reële waarde op datum van uitoefening zal ondernemingen noodzaken om deze verwachte koers of verwachte reële waarde periodiek, en minimaal op elke balansdatum, te herzien met de op dat ogenblik geldende assumpties qua koers- of reële waarde-inschatting. De Commissie is dan ook de mening toegedaan dat deze benadering slechts kan praktisch toegepast worden indien de verwachte koers of verwachte reële waarde op het eerste moment van mogelijke uitoefening betrouwbaar kan worden bepaald.

18. Het gehanteerde waarderingsmodel dient dan ook haar effectiviteit te hebben aangetoond op basis van historische analyses tussen de verwachte koers of verwachte reële waarde en de werkelijke koers of reële waarde.

19. Daarnaast heeft de toepassing van deze benadering ook tot gevolg dat de onderneming per betrokken personeelslid of groepering van personeelsleden met gelijklopende karakteristieken, de verwachte beurskoers of reële waarde op het eerste moment van mogelijke uitoefening dient in te schatten voor elk personeelslid of populatie van personeelsleden met gelijklopende karakteristieken.

20. De Commissie vestigt de aandacht op het feit dat het voorspellen van een toekomstige koers of verwachte reële waarde in de meeste gevallen eerder complex is, en de werkelijke koers of reële waarde significant kan verschillen van de geschatte koers of verwachte reële waarde.

c. De erkenning van de kost op basis van de effectieve beurskoers of reële waarde per balansdatum

21. Naast de eerste benadering, is de Commissie de mening toegedaan dat een tweede methodiek op basis van de effectieve beurskoers (voor genoteerde ondernemingen op gereglementeerde of niet-gereglementeerde markten) of reële waarde (voor niet-genoteerde ondernemingen) per balansdatum, eveneens justifieerbaar is.

Daar bij de toepassing van deze methode, de werkelijke beurskoers of reële waarde van het onderliggend aandeel op balansdatum wordt vergeleken met de uitoefenprijs van de optie is er geen proratering vereist. Daar de tweede benadering een vaststaande beurskoers of reële waarde als uitgangspunt heeft, dient elk jaar een aanpassing te worden doorgevoerd naar de actueel geldende koers of reële waarde per balansdatum.

22. De onderneming-toekenner dient dan onder deze benadering enkel een inschatting te maken van de verwachte retentiegraad van de betrokken genieters voor de tijdspanne tussen het moment van de toekenning en het eerste moment van mogelijke uitoefening van de opties.

Uitgewerkt voorbeeld

Op 1 januari 20X1 kent de NV XYZ, beursgenoteerd, 100 opties toe aan 5 kaderleden (of elk 20 opties). Eén optie geeft recht op één aandeel. De uitoefenprijs van de opties wordt vastgelegd op 12 EUR per aandeel.

Het recht tot uitoefening van deze opties ontstaat indien de kaderleden in dienst blijven voor een periode van 5 opeenvolgende jaren na toekenning van de opties (vesting periode).

Echter, nadat de opties gevested zijn, kunnen deze pas in de eerste jaarhelft van 20X8 uitgeoefend worden.

De beurskoers van het onderliggende aandeel en de verwachte uitoefeningsgraad evolueren als volgt per respectievelijke balansdatum:

	Beurskoers	Verwachte uitoefeningsgraad
31 december 20X1	14 EUR	70%
31 december 20X2	17 EUR	75%
31 december 20X3	18 EUR	80%
31 december 20X4	16 EUR	70%
31 december 20X5	17 EUR	75%
31 december 20X6	18 EUR	80%
31 december 20X7	19 EUR	95%
Eerste jaarhelft 20X8	20 EUR	

In de loop van 20X5 en 20X7 heeft telkens één kaderlid de onderneming verlaten. Gedurende de eerste jaarhelft van 20X8 oefenen de drie overblijvende kaderleden hun opties uit.

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X1:

De beurskoers van het onderliggend aandeel bedraagt 14 EUR per 31 december 20X1, ofwel 2 EUR hoger dan de uitoefenprijs van de opties, zijnde 12 EUR.

5 kaderleden verkregen 100 opties, echter de ondernemingsleiding verwacht dat uiteindelijk slechts 70% zal worden uitgeoefend waardoor er per 31 december 20X1 een voorziening voor 140 EUR dient te worden aangelegd (100 opties x 70% x 2 EUR).

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			140	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		140

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X2:

De beurskoers van het onderliggend aandeel bedraagt 17 EUR per 31 december 20X2, ofwel 5 EUR hoger dan de uitoefenprijs van de opties, zijnde 12 EUR.

De voorziening op balansdatum wordt dan ook als volgt berekend: 100 opties x 75 % x 5 EUR = 375 EUR. Per 31 december 20X1 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 140 EUR waardoor er per 31 december 20X2 nog 235 EUR additioneel dient te worden voorzien:

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			235	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		235

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X3

De beurskoers van het onderliggend aandeel bedraagt 18 EUR per 31 december 20X3, ofwel 6 EUR hoger dan de uitoefenprijs van de opties, zijnde 12 EUR.

De voorziening op balansdatum wordt dan ook als volgt berekend: 100 opties x 80 % x 6 EUR = 480 EUR. Per 31 december 20X2 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 375 EUR waardoor er per 31 december 20X2 nog 105 EUR additioneel dient te worden voorzien:

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			105	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		105

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X4

De beurskoers van het onderliggend aandeel bedraagt 16 EUR per 31 december 20X4, ofwel 4 EUR hoger dan de uitoefenprijs van de opties, zijnde 12 EUR.

De voorziening op balansdatum wordt dan ook als volgt berekend: 100 opties x 70 % x 4 EUR = 280 EUR. Per 31 december 20X3 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 480 EUR waardoor er per 31 december 20X4 een terugname van 200 EUR dient te worden geregistreerd:

163-165	Voorzieningen voor risico's en kosten			200	
	aan	6371	Voorziening voor risico's en kosten – Terugneming		200

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X5

Gezien er tijdens het boekjaar één van de kaderleden de onderneming heeft verlaten, wordt de voorziening op balansdatum voor de resterende 4 optiehouders dan ook als volgt berekend: 80 opties x 75 % x 5 EUR = 300 EUR. Per 31 december 20X4 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 280 EUR waardoor er per 31 december 20X5 nog 20 EUR additioneel dient te worden voorzien[14]:

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			20	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		20

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X6

De beurskoers van het onderliggend aandeel bedraagt 18 EUR per 31 december 20X6, ofwel 6 EUR hoger dan de uitoefenprijs van de opties, zijnde 12 EUR.

De voorziening op balansdatum wordt dan ook als volgt berekend: 80 opties x 80 % x 6 EUR = 384 EUR. Per 31 december 20X5 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 300 EUR waardoor er per 31 december 20X6 nog 84 EUR additioneel dient te worden voorzien:

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			84	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		84

Boekhoudkundige verwerking op 31 december 20X7

Gezien er tijdens het boekjaar één van de kaderleden de onderneming heeft verlaten, wordt de voorziening op balansdatum voor de resterende 3 optiehouders dan ook als volgt berekend: 60 opties x 95 % x 7 EUR = 399 EUR. Per 31 december 20X6 werd er reeds een voorziening aangelegd ten belope van 384 EUR waardoor er per 31 december 20X7 nog 15 EUR additioneel dient te worden voorzien13:

6370	Voorzieningen voor andere risico's en kosten - Toevoeging			15	
	aan	163-165	Voorziening voor overige risico's en kosten		15

Lichting van de opties door de optiehouder in 20X8

Gedurende de uitoefenperiode in 20X8 beslissen de optiehouders hun opties te lichten. De beurskoers op dat ogenblik bedraagt 20 EUR. De onderneming verwerkt dit boekhoudkundig op de volgende manier:

Aankoop van de onderliggende aandelen:

50	Eigen aandelen			1.200[15]	
	aan	550	Kredietinstellingen: rekening-courant		1.200

Verkoop van de aandelen aan de optiehouders n.a.v. het lichten van zijn optie:

550	Kredietinstellingen: rekening-courant			720[16]	
652	Minderwaarde op de realisatie van vlottende activa			480	
	aan	50	Eigen aandelen		1.200

Besteding daartoe aangelegde voorziening:

163-165	Voorzieningen voor risico's en kosten			399	
	aan	6371	Voorziening voor risico's en kosten – Besteding		399

Bij uitoefening bestaat er bijgevolg een netto-kost voor de onderneming van 81 EUR. Deze ontstaat uit het verschil tussen de aangelegde voorziening met betrekking tot de gelichte opties (de aangelegde voorziening bedraagt op dat moment 399 voor 60 opties) enerzijds, en de minderwaarde bij verkoop van de door de onderneming ingekochte aandelen anderzijds.

In het uitgewerkte voorbeeld zou de NV XYZ ervoor kunnen opteren zich in te dekken door bijvoorbeeld eigen aandelen voorafgaandelijk in te kopen of een financieel instrument aan te kopen dat een effectieve dekking beoogt.

De Commissie wenst er nogmaals op te wijzen dat indien een onderneming een dergelijke indekking voltrokken heeft, er geen voorziening mag worden aangelegd voor het gedeelte van de optiekosten dat effectief gedekt is.

---

1 Artikelen 41 tot 47 van de Wet van 26 maart 1999 betreffende het Belgisch actieplan voor de werkgelegenheid 1998 en houdende diverse bepalingen, BS 1 april 1999.

2 SHLEIFER, A. & VISHNY, R.W., A survey of Corporate Governance, Journal of Finance 1997, Vol. 52 Issue 2, 737-783.

3 HANLON, M., RAJGOPAL, S. & SHELVIN, T.J., Are Executive Stock Options Associated with Future Earnings?, Journal of Accounting and Economics 2003, 36, 3-43.

4 HULL, J., Options, Futures and Other Derivatives Seventh Edition, Pearson Prentice Hall, 2009, 312.

5 Gedr. St. Senaat 1998-99, Verslag namens de Commissie voor Financiën en de Economische aangelegenheden, 1282/4, 10.

6 Parl. St. Kamer 1998-99, wetsontwerp Belgisch Actieplan, 1912/8, 7-8.

7 Art. 41, 3°, Optiewet

De Commissie wenst de lezer erop te wijzen dat zij geen uitspraak doet over de fiscale behandeling van de voorziening gerelateerd aan een

8 optieplan.

9 De Commissie acht het nuttig in deze context te verwijzen naar de beginselen van haar advies 107/7Risico's en verliezen waarvan de waardering aleatoir is.

10 Bulletin CBN, nr. 37, januari 1997, 4-24.

11 Bulletin CBN, nr. 55, november 2010, 31-39

12 De Commissie wenst zich in dit Advies niet uit te spreken omtrent de vennootschapsrechtelijke aspecten n.a.v. een inkoop van eigen aandelen ter indekking van de kostprijs van een optieplan.

13 In dit verband stelt artikel 43, § 4, 2° van de Optiewet dat de reële waarde van het onderliggend aandeel wordt vastgesteld door de onderneming die de optie aanbiedt, op eensluidend advies van de commissaris van de vennootschap die de aandelen uitgeeft waarop de optie betrekking heeft, of, als in die vennootschap geen commissaris is, door een bedrijfsrevisor of een accountant die door die vennootschap wordt aangewezen, zonder dat die waarde lager is dan de boekwaarde van de aandelen.

14 De uitoefeningsgraad per 31 december 20X5 wordt niet enkel aangepast naar aanleiding van het vertrek van het ene personeelslid, maar is tevens aangepast naar aanleiding van de verwachte uitoefeningsprobabiliteit van de resterende genieters.

15 [20 aandelen x 20 EUR (beurskoers onderliggend aandeel)] x 3 optiehouders.

16 [20 opties x 12 EUR (uitoefenprijs opties)] x 3 optiehouders.